

ЗАТВЕРДЖУЮ

**Голова Експертної комісії
Українського інституту національної пам'яті
з питань визначення належності об'єктів
до символіки російської імперської політики**

 Віктор БРЕХУНЕНКО

08 квітня 2025 р.

**Фаховий висновок щодо належності об'єктів
(географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності,
пам'ятників і пам'ятних знаків), присвячених російському радянському
письменникові Бабелю Ісаку Емануїловичу (1894–1940), до символіки
російської імперської політики**

Нормативно-правова підстава експертизи: частина 2 статті 6 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» № 3005-IX від 21 березня 2023 р. із змінами, внесеними Законом № 3097-IX від 03.05.2023 р.; підпункт 17-3 пункту 4 Положення про Український інститут національної пам'яті, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.2014 № 684 «Деякі питання Українського інституту національної пам'яті»; Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», затверджене Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України від 25.07.2023 № 399 «Про затвердження Положення про Експертну комісію Українського інституту національної пам'яті з питань реалізації норм Закону України "Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії"» із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства культури та інформаційної політики України № 429 від 15.08.2023 № 429, Наказ Українського інституту національної пам'яті від 05.10.2023 № 35 «Про утворення Експертної комісії з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики».

Визначення термінів у розумінні статті 2 Закону:

російська імперська політика (російська колоніальна політика) – система заходів, що здійснювалися органами управління, збройними формуваннями, політичними партіями, недержавними організаціями, установами, підприємствами, групами чи окремими громадянами (підданими) Російської імперії, Російської республіки, Російської держави, Російської Соціалістичної Федеративної Радянської Республіки, Російської Радянської Федеративної Соціалістичної Республіки, Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Російської Федерації, спрямованих на підкорення, експлуатацію, асиміляцію Українського народу;

пропаганда російської імперської політики – публічна глорифікація або виправдання російської імперської політики, поширення інформації, спрямованої на виправдання російської імперської політики, а також публічне використання продукції, що містить символіку російської імперської політики, публічне заперечення злочинів (репресивних заходів) проти Українського народу;

русифікація – складова російської імперської політики, спрямована на нав'язування використання російської мови, пропагування російської культури як вищих порівняно з іншими національними мовами та культурами, витіснення з ужитку української мови, звуження українського культурного та інформаційного простору;

українофобія – дискримінаційні дії, публічно висловлені заклики, у тому числі в медіа, у літературних та мистецьких творах, що заперечують суб'єктність Української держави, української нації, боротьбу проти підкорення, експлуатації, асиміляції Українського народу, а також правомірність захисту політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитку української національної державності, науки, культури, зневажають питомі етнокультурні ознаки українців, ігнорують українську мову та культуру.

символіка російської імперської політики – символіка, що включає, у тому числі, зображення, пам'ятники, пам'ятні знаки, написи, присвячені особам, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури); зображення гасел, цитат осіб, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи

українофобії (крім зображень гасел, цитат, пов'язаних із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури), працівників радянських органів державної безпеки всіх рівнів; назви населених пунктів, районів у містах, скверів, бульварів, вулиць, провулків, узвозів, проїздів, проспектів, площ, майданів, набережних, мостів, інших об'єктів топонімії населених пунктів, підприємств, установ, організацій на території України, яким присвоєні імена або псевдоніми осіб, які публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримували, глорифікували або виправдовували російську імперську політику, закликали до русифікації чи українофобії (крім зображень, пам'ятників, пам'ятних знаків, написів, присвячених особам, пов'язаним із захистом політичних, економічних, культурних прав Українського народу, розвитком української національної державності, науки, культури).

Предмет експертизи: відповідність об'єктів (географічних об'єктів, назв юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятників і пам'ятних знаків), присвячених російському радянському письменникові Бабелю Ісаку Емануїловичу (1894–1940), вимогам Закону України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» (далі – Закон).

Бабель Ісак Емануїлович (псевд.: **К. Лютов, Баб-Ель; 1894–1940**) – російський радянський письменник, перекладач, сценарист, журналіст, військовий кореспондент. Народився в м. Одесі. 1911 року закінчив Одеське комерційне училище, упродовж 1915–1916 рр. навчався на юридичному факультеті Петроградського психоневрологічного інституту; у 1917 р. закінчив економічне відділення Київського комерційного інституту. Учасник Першої світової війни. Після Жовтневого перевороту з грудня 1917 р. працював в іноземному відділі Петроградської ЧК (скорочення від російської аббревіатури ВЧК – Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем при СНК РСФСР) та в Народному комісаріаті просвіти РСФСР; з 1918 р. служив у Червоній армії, був бійцем, військовим кореспондентом, політруком у складі 1-ї Кінної армії Будьонного (з 1920). У передмові до книги «Кінармія» писав: *«И я на 7 лет с 1917 по 1924 – ушел в люди. За это время я был солдатом на румынском фронте, потом служил в Чека, в Наркомпросе, в продовольственных экспедициях 1918 года, в Северной армии против Юденича, в Первой конной армии, в Одесском губкоме, был выпускающим в 7-й советской типографии в Одессе, был репортером в Петербурге и в Тифлисе»*.

Після 1924 р. мешкав у Москві, упродовж 1927–1928 та 1932–1933 років епізодично жив за кордоном (Німеччина, Бельгія, Франція); був

учасником Міжнародного конгресу на захист культури (Париж, 1935). Був хронікером і пропагандистом колективізації в Україні, безпосереднім спостерігачем (з лютого 1930 р.) трагедій в українських селах. Про своє перебування в Борисполі й двомісячний період життя в с. Велика Стариця писав як про *«одно из самых резких воспоминаний за всю жизнь – до сей минуты просыпаюсь в липком поту»*. Попри те, що колективізація захоплювала його (говорив про неї І. Лівшицю, як про *«Très intéressant»*), у листі до А. Пирожкової зазначав: *«здесь же, под Киевом, добротного, мудрого и крепкого человека превращают в бездомную, шелудивую и паскудную собаку, которую все чураются, как чумную. Даже не собаку, а нечто не млекопитающее»*. Те, що відбувалося в українському селі, вважав набагато страшнішим, аніж те, що бачив під час походів 1-ї Кінної армії. Був членом Ревізійної комісії Спілки письменників СРСР (з 1934), членом редакційної ради Державного видавництва художньої літератури (з 1938); підтримував боротьбу з *«ворогами народу»* (ст. *«Ложь, предательство, смердяковщина»*; *«Литературная газета»*, 1937).

Популярність І. Бабель здобув оповіданнями про більшовицький переворот 1917 року, події 1918–1920-х років, пов'язані зі встановленням радянської влади, життя єврейських люмпенів і розбійницьких кланів Одеси (книги *«Історія мого голубника»*, *«Кінармія»* (обидві 1926); *«Одеські оповідання»* (1931)). Детально відтворив специфіку одеського кримінального світу 1904–1919-х років, передав *«несказанну жорстокість багатьох сцен»* (Х. Л. Борхес) радянсько-польської війни 1920 року. Колективізацію в Україні описав у оповіданнях *«Гапа Гужва»* (1931) та *«Коливушка»* (за його життя не було опубліковано), що мали увійти до збірки *«Велика Криниця»*. Автор п'єс *«Присмерк»* (1927), *«Марія»* (1935), сценаріїв фільмів *«Сіль»* (1925), *«Мандрівні зорі»* (1926), *«Беня Крик»* (1927).

Після арешту у травні 1939 р. Бабеля розстріляли працівники НКВС; реабілітований 1954 року.

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 1 Закону України *«Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»*, радянськими органами державної безпеки є: Всеросійська надзвичайна комісія по боротьбі з контрреволюцією і саботажем, Всеукраїнська надзвичайна комісія для боротьби з контрреволюцією, спекуляцією, саботажем та службовими злочинами, Державне політичне управління, Об'єднане державне політичне управління, Народний комісаріат внутрішніх справ, Народний комісаріат державної безпеки, Міністерство державної безпеки, Комітет державної безпеки, їхні територіальні, функціональні, структурні підрозділи, а також безпосередньо підпорядковані цим органам бойові загони, охорона (варта), війська або спеціальні частини.

Таким чином, Ісак Бабель є особою, пов'язаною з діяльністю радянських органів державної безпеки та органів радянської пропаганди, а також яка публічно, у тому числі в медіа, у літературних та інших мистецьких творах, підтримувала, глорифікувала або виправдовувала російську імперську політику.

На підставі наведеного, **об'єкти (географічні об'єкти, назви юридичних осіб та об'єктів права власності, пам'ятники і пам'ятні знаки), присвячені російському радянському письменникові Бабелю Ісаку Емануїловичу (1894-1940), відповідно до частини 1 статті 2 Закону належать до символіки російської імперської політики.**

Передбачені чинним законодавством обмеження поширюються лише на віднесені до російської імперської політики об'єкти, що розміщені/перебувають у публічному просторі.

Згідно із частинами 2, 3 статті 5 Закону України «Про засудження та заборону пропаганди імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії», заборона не поширюється на використання символіки російської імперської політики в Музейному фонді України, Національному архівному фонді України, у приватних колекціях та приватних архівних зібраннях, у бібліотечних фондах на різних носіях інформації. Заборона не поширюється також на випадки використання символіки російської імперської політики (за умови, що це не призводить до виправдання і глорифікації російської імперської політики): в експозиціях музеїв, на тематичних виставках; у процесі наукової діяльності, зокрема під час проведення наукових досліджень та поширення їхніх результатів у незаборонений законодавством України спосіб; під час показу, опису, реконструкції (зокрема історичної) або в інший спосіб відтворення історичних подій; у творах мистецтва; у посібниках, підручниках та інших матеріалах наукового, освітнього і навчального характеру, які використовуються у навчальному, навчально-виховному і освітньому процесах; в інформаційних, інформаційно-аналітичних програмах та документальних фільмах. Таким чином, передбачені Законом України «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії» обмеження не поширюються на дослідження життя та творчої спадщини Ісака Бабеля, зберігання, купівлю/продаж, читання видань його творів, експонування пов'язаних з письменником предметів та документів у музейних закладах тощо.

Члени Експертної комісії Українського інституту національної пам'яті з питань визначення належності об'єктів до символіки російської імперської політики:

БАЧИНСЬКА Олена Анатоліївна

БРЕХУНЕНКО Віктор Анатолійович

ВЕРБИЧ Святослав Олексійович
ГЕНЕРАЛЮК Леся Станіславівна
ГРЕЧИЛО Андрій Богданович
РУБЛЬОВ Олександр Сергійович
СКРИПНИК Анатолій Юрійович
СОКИРКО Олексій Григорович